

EVIDENCIALUMAS

Evidencialumas tai sakinyje perteikiamos informacijos šaltinio žymėjimas. Nėra specializuotų veiksmažodžių formų su evidencinės formos afiksais; pagrindinis formalaus evidencialumo žymėjimo būdas tai (aktyvinių ir pasyvinių) dalyvių vartojimas finitinės veiksmažodžio formos vietoje. Skirtingos dalyvių laiko formos atitinka finitinių formų, kurias pakeičia, laiką:

eina	einqs/einanti/einq/einančios	einama
ėjo	ėjęs/ejusi/ėję/ėjusios	eita
eis	eisiqs/eisianti/eisiq/eisiančios	—

Bendrasis „informacijos šaltinio žymėjimo“ požymis gali turėti kelias realizacijas:

(i) reportatyvinę (atpasakojamąją) funkciją, kai pažymima, kad kalbėtojas nebuvo aprašomų įvykių liudininkas, o perteikiama informacija gauta iš kitų žmonių pasakymų; kadangi visas pasakojimas gali būti nugirstas iš antrų lūpų, evidencinė forma gali ir per visą ilgesnę naratyvinę teksto atkarpą būti išlaikoma kaip pasakojamoji forma:

Tą vakarą jau buvo besirengių gulti, kai pasibeldė į duris, Tvardelis įleidęs į vidų, o jų vienas numetęs ant stalo sidabrinį pusrublį ir pasakęs: — Mudu išalkę kaip vilkai.

Jurgis Jankus, 2004, DLKT

(ii) inferencinę interpretaciją, kai pažymima, kad kalbėtojas nebuvo aprašomų įvykių liudininkas, bet iš aptiktos situacijos arba netiesioginių nurodymų daro išvadą, kad toks įvykis turėjo būti:

Matyt, iš paties ryto būta žmogaus, vaikščiota, tvarkyta: dulkės apibrauktos, grindys pašluotos.

Vytautas Girdijauskas, 2000, DLKT

(iii) miratyvinę interpretaciją, kai pažymimas konstatuojamojo fakto neįprastumas, nuostabą keliantis pobūdis. Šis vartojimo tipas artimas inferenciniam, bet nuo jo skiriasi tuo, kad miratyvinio vartojimo atveju kalbantysis gali būti ir nuostabą keliančio įvykio liudininkas. Tuomet evidencinė forma žymi tai, kad kalbantysis tarsi distancijuojasi nuo to, ką jam perteikia julsės:

Būna, prisimenu aną savo kabinete nukeptą verslininką: keisto būta žmogaus! Stigo jam visko, ko reikia vyrui — drąsos, ūgio, net įžūlumo.

Jurgis Kunčinas, 2004, DLKT

Nors šie vartojimo tipai iš dalies persikloja, reportatyvinė funkcija būdingiausia aktyviniams dalyviams, o inferencinė bei miratyvinė — pasyviniams. Reportatyviniai aktyviniai dalyviai dažnai nutolsta nuo pirminės griežtai evidencinės (informacijos šaltinio žymėjimo) funkcijos ir tampa netiesioginės kalbos perteikimo priemone. Tuomet evidencinis žymėjimas galimas ne tik teiginius reiškiančiuose, bet ir klausiamuosiuose sakiniuose:

Neseniai kalbėjau su viena Vilniaus gimnazijos humanitarinės klasės abituriente ir paklausiau, ką ji žinanti apie Maironį.

Dienovidis, 1996, DLKT

Tokiais atvejais evidencinis žymėjimas iš esmės yra perteklinis, bet jis gali įgyti naują, episteminę funkciją, apie ką toliau.

Evidencialumo kategorija gramatinėje tradicijoje yra palyginti jaunas, tipologinių tyrimų paskatintas atradimas. Prieš šią kategoriją įvedant į gramatinį diskursą evidencinės formos būdavo priskiriamos nuosakos kategorijai, kas atsispindi tradiciniame lietuviškame pavadinime „netiesioginė nuosaka“. Čia evidencines formas skiriame nuo nuosakos, nors tenka pažymėti, kad evidencialumas ir modalumas yra susisiekančios gramatinio žymėjimo sritys. Gramatinis informacijos šaltinio žymėjimas gali būti priemonė, leidžianti kalbėtojai išvengti atsakomybės už perteikiamos informacijos tikslumą, tad šis žymėjimas gali pragmatiškai implikuoti abejonę tuo, kas sakinyje išreikšta. Tai sukuria tam tikrą ryšį tarp evidencialumo ir episteminio modalumo.

Sintaksiškai savitos yra konstrukcijos su pasyviniais dalyviais. Jų subjektas gauna kilmininko linksnį arba pasirodo kaip posesyvinė asmens įvardžio kilmininko forma, panašiai kaip pasyvinėje konstrukcijoje:

Vis dėlto kažkieno praeita ar prašliaužta, lietaus priplaktas cigaretės kvapas tebesilaiko čia ir priekyje, jei tas priekis tau nesisapnuoja... Ne, tikrai kiūtinta žmogaus su degančia cigarete dantyse.
Mykolas Sluckis, 1998, DLKT

Tuo ši evidencinė konstrukcija primena pasyvą, su kuriuo ji neabejotinai yra istoriškai susijusi. Sinchroniškai ji nuo pasyvo gerokai nutolusi: jeigu pagrindinę pasyvių konstrukcijų įvesties dalį sudaro tranzityviniai veiksmažodžiai, evidencinėje konstrukcijoje dažniausiai vartojami intranzityviniai. Be to, evidencinė konstrukcija sudaroma ir su tokiais veiksmažodžiais, kurie šiaip nepasyvizuojami, kaip pvz., episteminis modalinis veiksmažodis *galėti* (iškėlimo veiksmažodis, plg. xxx), kuris gali būti vartojamas inferencinėse konstrukcijose:

Šios Goštauto bibliotekos pozicijos yra skirtinguose srašuose, tad teoriškai net galėta būti dviejų skirtingų Juozapo ar Ezopo leidimų.
Knygotyra, 2002, DLKT

Nepaisant to, pasyvo ir evidencinių konstrukcijų su pasyviniais dalyviais riba nėra visai griežta; tranzityvinių veiksmažodžių atvejų pasitaiko konstrukcijų, kurios atitinka pasyvo apibrėžimą, bet gali turėti evidencinį atspalvį.

Šis evidencinių konstrukcijų ribų neryškumas yra kilęs iš parazitinio evidencialumo žymėjimo pobūdžio. Kaip pasakyta šio skyriaus pradžioje, evidencialumas specializuotų žymiklių iš esmės neturi, jie pasiskolinti iš kitų gramatikos domenų. Konstrukcija su aktyviniais dalyviais turi ryškių sąsajų su perfekto sistema, kuri veikiausiai yra vienas iš jos atsiradimo šaltinių. Perfekto pagalbinis veiksmažodis *būti*, kaip ir beveik visos šio veiksmažodžio esamojo laiko formos, gali turėti nulinį variantą, ir tuomet perfektas yra formaliai neatskiriamas nuo evidencinės formos:

Konfucijaus keisti nereikia, jis pasakęs citatų kiekvienam galimam ir negalimam atvejui [...]
Gintaras Beresnevičius, 2003, DLKT

Šis žymėjimo nevienareikšmiškumas gali būti viena iš priežasčių, dėl kurių atsirado ir papildomas leksinis evidencialumo žymėjimas. Kai evidencinis žymėjimas turi reportatyvinę funkciją (čia, kaip minėta, vartojami aktyviniai dalyviai), vietoj gramatinio žymėjimo vartojimas ir leksiniai žymikliai, dažniausiai *esq*. Šis žymiklis kilo iš veiksmažodžio *būti* esamojo laiko dalyvio (veikiausiai niekatrosios giminės) formos ir vis yra homonimiška šio dalyvio niekatrosios giminės bei daugiskaitos vyriškosios giminės formoms:

Laikraščiai rašo. Žmonės esq miniomis plūsta.

Petras Venclovas, 1997, DLKT

(*esq* yra leksinis žymiklis)

Jūroje plūduriavo keletas žmonių, bet jie apsimetė esq rąstai arba medinės dėžės.

Petras Venclovas, 1997, DLKT

(*apsimetė esq* = *apsimetė, kad yra*)

Žymiklis *esq* dažnai pertekliškai vartojamas kartu su dalyvių, kuris ir atskirai galėtų funkcionuoti kaip evidencialumo žymiklis:

Esq tokia buvusi paskutinė jos dukters valia.

Jurga Ivanauskaitė, 2003, DLKT

Tačiau vietoj dalyvio gali būti vartojama ir atitinkama finitinė forma:

Po Talkiškių mūšio pasklido gandas, kad Stumbras, vadas, liko gyvas. Esq perplaukė pelkę ir išlipo Gudeliuose.

Justinas Sajauskas, 2001, DLKT

Leksinis žymiklis *esq* yra toliau išplėtęs savo vartojimo sferą ir šiuo metu funkcionuoja ir kaip komplementinis jungtukas (žr. xxx). Ši raida yra ne tik sintaksinė, bet ir semantinė. Kaip pažymėta aukščiau, reportatyvinės evidencinės formos gali įgyti episteminę reikšmę. Tas pats galioja ir žymikliui *esq*, kuris, pertekliškai vartojamas komplementiniuose sakiniuose ne tik su šnekos aktų, bet ir su episteminės nuostatos veiksmažodžiais ir daiktavardžiais, gali įgyti episteminio distancijavimosi funkciją:

Lietuviškojoje istoriografijoje kartais nuskamba mintis, kad esq žemažiūriai ir neracionalūs buvę partizanai, ir ypač jų vadai, nesugebėję pasirinkti pasipriešinimo būdų, kad būtų išsaugoję daugiau gyvybių.

Atgimimas, 2005, DLKT